

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-2.9>**Н. Ю. Діомідова**доцент кафедри філософсько-психологічної антропології
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ЕМОЦІЙНІ КОРЕЛЯТИ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті показано зв'язок просоціальної мотивації майбутніх педагогів з якостями емоційної креативності, емпатії та навчальної тривожності, отриманий за результатами кореляційного аналізу. Теоретично обґрунтовано взаємообумовленість просоціальних мотивів та емоційно-інтелектуальних здатностей майбутніх педагогів. Просоціальну мотивацію розглянуто як цілісну систему спонукальних процесів, спрямованих на благо інших людей або суспільство в цілому, які мають соціальні наслідки, що класифікуються як соціально корисні дії. Визначено низку кореляційних зв'язків між просоціальними мотивами (альтруїстичними, широкими гуманістичними, професійними та міжособистісними) та емоційною креативністю за параметрами емоційної готовності та ефективності.

Доведено, що просоціальна вмотивованість як прагнення приносити людям користь, допомагати і підтримувати передбачає високу міру готовності отримувати новий емоційний досвід, переживати незвичайні емоції. Крім того, просоціальна мотивація позитивно пов'язана з емоційною ефективністю, тобто вмінням ефективно застосовувати емоційний досвід у діяльності.

Показано негативний зв'язок просоціальної мотивації та навчальної тривожності студентів-педагогів за показниками неспокою та емоційності. Висока просоціальна вмотивованість майбутніх педагогів стоїть на заваді виникненню навчальної оцінної тривожності, більшою мірою перешкоджає екзаменаційному неспокою, певною мірою негативно позначається на високому прояві емоційності на іспиті.

Визначено високий рівень гуманістичних мотивів (добррозичливість до Іншого, втілена у прагненні добра), альтруїстичних мотивів (прагнення допомагати іншим), професійних просоціальних мотивів (прагнення допомагати людям на професійному рівні у межах провідної трудової діяльності), просоціальних комунікативних мотивів (прагнення допомагати ближньому оточенню, друзям) передбачають високу здатність до емпатії.

Доведено позитивну роль просоціальною мотивації у фаховій підготовці майбутніх вчителів. Розвиток просоціальної мотивації у майбутніх педагогів слід здійснювати в межах психологічного-супроводу професійно-педагогічної підготовки.

Ключові слова: просоціальна мотивація, емоційна креативність, емпатія, навчальна тривожність, студентський вік.

Постановка проблеми. Професійна підготовка сучасного вчителя передбачає, передусім, формування його просоціальної мотивації як основи професійної спрямованості особистості фахівця. Просоціальна вмотивованість спрямовує майбутнього педагога на загальнокультурні, загальнолюдські, соціальні та моральні цінності, зміст яких складає виражене прагнення до співпраці з іншими людьми, а також надання їм допомоги. Просоціальна орієнтованість майбутнього педагога обумовлена низкою особистісних властивостей і сама виступає фактором розвитку професійної компетентності, з іншого боку прагнення допомагати іншим загалом та просоціальне підґрунтя професії педагога передбачають неабиякі емоційні навантаження, вимагають високого рівня здатності до емоційної саморегуляції, непересічних емоційно-інтелектуальних здібностей.

Контроль власних емоцій і здатність ефективного впливу на них стали предметом спеціального вивчення в рамках концепцій емоційного інтелекту та емоційної креативності та компетентності

(Т.П. Березовська, В.М. Борисенко, О.І. Власова, Г. Гарднер, Д. Гоулман, Дж. Еверілл, В.В. Зарицька, Н.В. Коврига, Д.В. Люсін, Дж. Майер, М.А. Манойлова, Е.Л. Носенко, П. Саловей, О.П. Саннікова, Н. Холл). Вивчення просоціальної та альтруїстичної мотивації здійснювалось у дослідженнях Т.І. Брессо, Є.П. Ільїним, К.І. Фоменко, Х. Хекхаузена, С. Шварца. У попередніх дослідженнях доводиться зв'язок про соціальної мотивації з емоційним інтелектом у психологів [3], визначено особливості емоційного інтелекту студентів у зв'язку із навчальною тривожністю та емоційною саморегуляцією [4;6]. Втім, проблема зв'язку емоційної креативності, навчальної тривожності та емпатії з просоціальною мотивацією студентів-педагогів раніше не вивчалась.

Мета статті – визначити зв'язок між показниками емоційної сфери майбутніх педагогів та їх просоціальною мотивацією.

Виклад основного матеріалу. Комплекс методів емпіричного дослідження склали методика діагностики емоційної креативності Д. Еверіл्ला

[2], методика діагностики емпатії В.В. Бойка [8] і методика дослідження просоціальної мотивації фахівців соціономічних професій [9], міри розвитку оціночної (навчальної) тривожності нами була використана методика Ч. Спібергера [4].

Експериментальну базу досліджуваних склали 210 студент 2-4 курсів факультетів дошкільного виховання і початкового навчання ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

В.Ф. Моргуном [8] було підкреслено зв'язок емоційно-інтелектуальних здібностей з потребо-вольовими та емоційними компонентами особистості, а також зі змістовною спрямованістю особистості на спілкування, соціальним інтелектом та емоційною саморегуляцією. Такі дані дають підстави розглядати емоційно-інтелектуальні здібності, зокрема емоційну креативність, у зв'язку з просоціальною мотивацією особистості та вважати їх професійно важливими якостями фахівців соціономічних професій.

На думку Т.І. Брессо, просоціальна мотивація є цілісною системою спонукальних процесів, спрямованих на благо інших людей або суспільство в цілому, які мають соціальні наслідки, що класифікуються як соціально корисні дії [1]. На думку автора, просоціальна мотивація розглядається як процес, що визначає виникнення, напрямок і способи здійснення конкретних форм професійної діяльності як сукупної системи спонукань, що обумовлюють вибір та здійснення соціономічної діяльності на благо інших людей і суспільства загалом. У більш широкому аспекті просоціальна мотивація є цілісною системою стимулювальних процесів, спрямованих на благо інших людей або суспільства, що мають соціальні наслідки, класифікуються як соціально корисні дії [1].

Просоціальна мотивація спрямовує на захист і надання допомоги тим, хто в цьому потребує, на турботу про оточуючих, співчуття. Соціально-психологічний зміст просоціальної мотивації особистості формується як результат позитивних взаємин в оточенні індивідуума та соціалізуючого впливу гуманістичної складової навчальних впливів навколишнього середовища. Просоціальна мотивація формується в індивідуальному житті людини і є багатомірною та динамічною освітою. Зміни просоціальної мотивації пов'язані з динамікою структури цінностей та потреб особистості.

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки показників просоціальної мотивації та емпатії

Показники просоціальної мотивації	Показники емпатії
Професійні просоціальні мотиви	0,76
Широкі гуманістичні мотиви	0,76
Альтруїстичні мотиви	0,78
Просоціальна мотивація у міжособистісному спілкуванні	0,75

Так, на формування просоціальної мотивації суттєво впливають соціокультурні умови: виховання, освоєння соціальних норм, система соціалізації в цілому (мораль, поведінка, закони тощо), релігійність, здатність до емпатії, особистий досвід, ініціативність, засвоєння національних культурних цінностей, тип організації суспільства (колективний, індивідуальний). Соціокультурні детермінанти просоціальної мотивації, їх усвідомлення та усвідомлення виконують важливу практичну соціально значиму роль формування середовища, що базується на пріоритеті колективних цінностей, які переважають над особистими пріоритетами [14].

У таблиці 1 показано зв'язки між показниками просоціальної мотивації та емпатії, встановлені на рівні $p < 0,0001$. Отже, усі показники про соціальної мотивації позитивно пов'язані з емпатичними здібностями.

Студенти-педагоги з високим рівнем вираженості гуманістичних мотивів (добррозичливість до Іншого, втілена у прагненні добра), альтруїстичних мотивів (прагнення допомагати іншим), професійних просоціальних мотивів (прагнення допомагати людям на професійному рівні у межах провідної трудової діяльності), просоціальних комунікативних мотивів (прагнення допомагати ближньому оточенню) виявляють високу здатність до емпатії.

Встановлено низку позитивних зв'язків між компонентами емоційної креативності та просоціальними мотивами у майбутніх психологів (таблиця 2). Усі просоціальні мотиви позитивно корелюють з емоційною готовністю та ефективністю. Отже, просоціальна вмотивованість як прагнення приносити людям користь, допомагати і підтримувати передбачає високу міру готовності отримувати новий емоційний досвід, переживати незвичайні емоції. Крім того, просоціальна мотивація позитивно пов'язана з емоційною

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки показників про соціальної мотивації та емоційної креативності

Показники просоціальної мотивації	Показники емоційної креативності			
	Емоційна готовність	Новизна	Ефективність	Аутентичність
Професійні просоціальні мотиви	0,21**	-	0,19**	-
Широкі гуманістичні мотиви	0,16*	-	0,19**	-
Альтруїстичні мотиви	0,21**	-	0,25***	-
Просоціальна мотивація у міжособистісному спілкуванні	0,23***	-	0,20**	-

* - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$, *** - $p < 0,001$

ефективністю, тобто вмінням ефективно застосувати емоційний досвід у діяльності.

З таблиці 3 вбачається, що висока просоціальна вмотивованість майбутніх педагогів стоїть на заваді виникненню навчальної оцінної тривожності, більшою мірою перешкоджає екзаменаційному неспокою, певною мірою негативно позначається на високому прояві емоційності на іспиті.

Отже, просоціальна мотивація як професійно важлива характеристика майбутнього педагога позитивно впливає на подолання ним екзаменаційного стресу, тобто добре позначається на його професійній підготовці. Включення заходів з розвитку просоціальних мотивів до системи психологічного супроводу професійної підготовки учителів може бути доцільним у формуванні їх професійної компетентності та оволодінні ними засобами емоційної саморегуляції у стресових ситуаціях. Висока усвідомленість значущості власної професії, користі, яку вона несе людям, допомагає студентам більш ефективно долати труднощі та переживати екзаменаційний стрес.

Представлене дослідження підтверджує твердження про зв'язок емпатії та альтруїзму (що виступає параметром просоціальної спрямованості, або просоціальної мотивації людини). Емпатія є найбільш значущим фактором формування просоціальної поведінки, зокрема у роботах К. Бетсона [12; 13] показано точку зору, що фактором, що спонукає до просоціальної поведінки, є емпатія. Чим більше людина схильна до співпереживання, тим вище її готовність до допомоги в конкретному випадку [15]. Деякі автори [16] зазначають, що емпатія на відміну від соціальних норм прямо і безпосередньо спонукає людину до надання допомоги. Інтенсивність емпатичних мотивів взаємопов'язана з подальшими діями з надання допомоги [20]. З іншого боку, у дослідженнях К. Манера [19] показано, що просоціальна поведінка властива як альтруїстично, так і егоїстично спрямованим особам. Характерно, що постановка себе на місце потребує допомоги без переживання емпатичних емоцій («не хотів би я бути на його місці») не призводить до прагнення надати допомогу [15; 17]. Такі суперечливі результати авторів можна пояснити принциповою методологічною помилкою, яку допускають вчені, в дослідження яких ігноруються принципи

діяльнісного підходу: не емпатія та емоційний інтелект виступають фактором просоціальної чи альтруїстичної поведінки, а навпаки, – просоціальна мотивація є психологічною передумовою розвитку емоційно-інтелектуальних здатностей, зокрема емпатії. Так, у дослідженні І.Г. Лаверичевої [5] також доведено, що емпатія є необхідною, але недостатньою умовою для прояву альтруїстичного мотиву. Виявлення ролі і значення просоціальної мотивації як предиктора емоційного інтелекту вимагає подальших наукових розвідок.

Зв'язок просоціальної мотивації з емоційною сферою особистості показано у дослідженнях Д. Бар-Тала [11]. На основі аналізу альтруїстичної поведінки, автором запропоновано наступні когнітивні уміння для виконання альтруїстичних дій: вміння розглядати різні альтернативні дії; здатність прогнозувати результат власної поведінки; здатність розуміти важливість намірів діяти; здатність визнавати потреби іншої особи; здатність співпереживати (емпатія); здатність до розуміння моральних вчинків; здатність до саморегуляції. Отже, просоціальна мотивація має розглядатись у зв'язку з розвитком емоційної креативності та емпатії. Результати представленої дослідження свідчать на користь існування прямої відповідності між рівнем розвитку емоційних здібностей та вираженістю просоціальних мотивів, що підтверджує низку вище названих результатів зарубіжних досліджень.

Висновки. Просоціальна мотивація, виражена сукупністю альтруїстичних, широких гуманістичних, професійних та міжособистісних просоціальних мотивів позитивно позначається на рівні розвитку емоційної креативності та емпатії майбутніх педагогів негативно пов'язана з їх навчальною тривожністю. Перспективами дослідження є врахування просоціальної мотивації у розвитку професійної компетентності вчителів.

Література:

1. Брессо Т.И. Изучение просоциальной мотивации студентов социономических профессий. *Современные исследования социальных проблем*. 1(21). 2013. Режим доступа: www.sisp.nkras.ru. DOI: 10.12731/2218-7405-2013-1-5.

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки показників просоціальної мотивації та навчальної тривожності

Показники просоціальної мотивації	Показники навчальної тривожності	
	Неспокій	Емоційність
Професійні просоціальні мотиви	-0,32****	-0,24**
Широкі гуманістичні мотиви	-0,25***	-0,19*
Альтруїстичні мотиви	-0,30****	-0,20**
Просоціальна мотивація у міжособистісному спілкуванні	-0,30****	-0,24**

* - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$, *** - $p < 0,001$, **** - $p < 0,0001$

2. Валуева Е.А. Диагностика эмоциональной креативности: адаптация опросника Дж. Эверилла / Е.А. Валуева [Режим доступа: http://creativity.ipras.ru/texts/books/social_IQ_2009/valueva_social_IQ_2009.pdf].
3. Діомідова Н.Ю. Просоціальна мотивація як фактор розвитку емоційного інтелекту майбутніх психологів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Випуск 59. 2018. С. 35–48.
4. Діомідова Н.Ю. Психологічні особливості емоційного інтелекту суб'єкта навчальної діяльності у вищій школі. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Випуск 51. 2015. С. 61–72.
5. Карандашев В.Н., Лебедева М.С., Спилбергер Ч. Изучение оценочной тревожности: руководство по использованию. СПб. : Речь, 2004. 80 с.
6. Кузнецов М.А., Діомідова Н.Ю. Специфіка реагування на екзаменаційний стрес у студентів з різними рівнями емоційної креативності. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Випуск 35. 2010. С. 149–154.
7. Лавричева И.Г. Влияние эмпатии на проявления альтруизма и эгоизма. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2013. С. 65–74.
8. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. *Постметодика*. 6 (97). 2010. С. 2–15.
9. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. 490 с.
10. Фоменко К.І. Опитувальник просоціальної мотивації фахівців соціономічних професій. *Харківський осінній марафон*. 2018. С. 221.
11. Bar-Tal, Daniel. Sequential Development of Helping Behavior: A Cognitive-Learning Approach. *DEVELOPMENTAL REVIEW* 2, 101-124 (1982) Sequential Development of Helping Behavior: A Cognitive-Learning Approach.
12. Batson C.D. Self-other merging and the empathy-altruism hypothesis: Reply to Neuberg et al. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1997. 517–522.
13. Batson C.D. Altruism and prosocial behavior. In D.T. Gilbert S.T. Fiske, & G. Lindzey (Eds.), *The handbook of social psychology* (Vol. 2, 4th ed., pp. 282–316). 1998. Boston: McGraw-Hill.
14. Bresso T.I. Osnovnye podkhody k probleme motivatsii prosotsial'nogo povedeniya lichnosti [Main approaches to motivate prosocial behavior personality]. *Iniitsiativy XXI veka*, no. 3, 2012. P. 83–86.
15. Coke J.S., Batson C.D., McDavis K. Empathic mediation of helping: A two-stage model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1978. P. 752–766. doi:10.1037/0022-3514.36.7.752.
16. Krebs D. Altruism: An examination of the concept and a review of the literature. *Psyc,ho/ogic,u/ Bulkfin*. 1970, 73, 258–302.
17. Kurdek L.A. Perspective taking as the cognitive basis of children's moral development. A review of the literature. *Merrill-Palmer Quarterly*, 1978, 24, 3–28.
18. Mayer J.D. Caruso D.R., Salovey P. (1999). Emotional Intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27. 1999. P. 267–298.
19. Maner K. Jon, Luce L., Neuberg, S., Cialdini, R., Brown S. & Sagarin B. (2002). The Effects of Perspective Taking on Motivations for Helping: Still No Evidence for Altruism. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 28, 2002, P, 1601–1610. 10.1177/014616702237586.
20. Weiss R.F., Boyer J.L., Lombardo J.P. & Stich M.G. Altruistic drive and altruistic reinforcement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 25. 1973. P. 390–400.

Diomidova N. Yu. Emotional correlations of prosocial motivation of future teachers

The article shows the connection of the prosocial motivation of future teachers with the qualities of emotional creativity, empathy and educational anxiety, obtained by the results of correlation analysis. The interdependence of prosocial motives and emotional and intellectual abilities of future teachers is theoretically substantiated. Prosocial motivation is seen as a coherent system of incentive processes aimed at the benefit of other people or society as a whole, with social consequences classified as socially beneficial. A number of correlation relationships between prosocial motives (altruistic, broad humanistic, professional, and interpersonal) and emotional creativity by the parameters of emotional readiness and effectiveness are identified.

It is proved that prosocial motivation as the desire to bring benefit to people, to help and support implies a high degree of readiness to receive new emotional experience, to experience unusual emotions. In addition, prosocial motivation is positively related to emotional performance, that is, the ability to effectively apply emotional experience in activities.

The negative correlation between prosocial motivation and educational anxiety of student-teachers is shown in terms of anxiety and emotionality. The high prosocial motivation of future educators hinders the emergence of academic assessment anxiety, to a greater extent hinders exam anxiety, to some extent negatively

affects the high expression of emotionality in the exam. High levels of humanistic motives (benevolence to the Other, embodied in the pursuit of the good), altruistic motives (the desire to help others), professional prosocial motives (the desire to help people at the professional level within the leading labor activity), prosocial means of communication, friends) have a high capacity for empathy.

The positive role of prosocial motivation in professional training of future teachers has been proved. The development of prosocial motivation in future teachers should be carried out within the framework of psychological support of professional and pedagogical training.

Key words: *prosocial motivation, emotional creativity, empathy, academic anxiety, student age.*